HRVATSKI DIJALEKTI

PRIKAZAO:

R. STROHAL

ZAGREB
VLASTITA NAKLADA

THE PENNSYLVANIA STATE
UNIVERSITY LIBRARY

I. Historijski razvoj hrvatskih dijalekata.

Već četvrta godina teče, što su Hrvati, Srbi i Slovenci ujedinjeni u jednu novu državu. Na žalost ne svi, jer je mnogo hiljada Hrvata i Slovenaca ostalo pod talijanskom vlašću (u Istri, u Dalmaciji — Zadar i okolica Zadra te neki otoci— u Goriškoj, Gradiškoj, i u sjevero-istočnom dijelu Venecije), a mnogo hiljada Hrvata pod ugarskom, austrijskom i čehoslovačkom vlašću.

U toj novoj državi ne osjećaju se ipak Hrvati, Srbi i Slovenci jedinstvenim narodom, već nastaju među njima od dana do dana jače diferencije i trzavice. Dakako da su toj pojavi jakim razlogom i naše na žalost vrlo rastrovane političke prilike, ali nijesu one jedine. Da su uopće mogle nastati tako žalosne današnje političke prilike, moramo tim prilikama tražiti uzroke, a ti su po mom mnijenju: 1.) što ne poznamo sami sebe, niti se međusobno poznajemo, 2.) što ne poznajući ni sebe ni ne poznajući se međusobno, ne priznajemo jedni drugima ono, što je u istinu vlasništvo samo jednoga od ova tri naroda ili plemena i 3.) što sada svojata poradi neznanja jedan narod ili pleme ono, što nije njegovo, već pripada njegovu bratu, što onda rađa međusobno nepovjerenje, mržnju i neprijateljstvo.

Ako ogledamo naše školske knjige osobito hrvatske i srpske, iz kojih crpe malo ne sva naša inteligen-

cija svoje etnografsko znanje o Hrvatima, Srbima i Slovencima, na žalost opažamo kano da im je svrha opsjeniti jedni druge, opažamo zbrku pojmova, zbrku istina i neistina. Stoga bi se morao posao sastavljanja takovih školskih knjiga povjeriti ljudima, koji su ne samo najbolje upućeni u predmet, nego i najobjektivnijim, a ne ljudima, koji upotrijebe i taj posao, kako bi se lakim načinom ulaskali vlasti.

Ne mogu nikako razumjeti, zašto da se objektivno i pravedno ne priznade svakome od ova tri plemena, što je doneslo u svoju novu državu! Samo ako se objektivno i pravedno priznade svakomu plemenu svoje, nestat će nepovjerenja, mržnje i neprijateljstva među njima, samo tako moći će se raditi dalje.

Budući da se bavim proučavanjem hrvatskih dijalekata već preko četrdeset godina, u koliko mi je to moj službeni posao dopuštao, želim u ovom članku u kratkoj i zbijenoj formi navesti rezultate, do kojih sam došao, proučavajući hrvatske dijalekte.

Hrvatski je narod imao u prvom periodu svoga književnoga rada, t. j. po prilici do god. 1550., jedno narječje i to čakavsko, kao narodni i književni jezik. Hrvatski je narod zapremao u to vrijeme ove krajeve: Srednju i južnu Istru, te istarske otoke, Dalmaciju i dalmatinske otoke, Hrvatsku sa Međimurjem, Slavoniju, sjevero-zapadnu Crnu goru, veći dio i to zapadni i srednji Bosne i Hercegovine. Na sjeveru su graničili sa Slovencima, koji su govorili kajkavskim narječjem, iz kojega se je razvio današnji književni slovenački jezik, a na jugu i istoku graničili su sa Srbima, koji su govorili narječjem, iz koga se je razvio današnji književni srpski jezik, narječje ekavsko-štokavsko.

Svi ti Hrvati nijesu se uvijek zvali Hrvatima, već katkada i drugim imenima, kao oni u Bosni do pada

bosanskoga kraljevstva (1463.): Bosancima ili Bošnjacima, a zvali su ih tako i ostali rimo-katolički Hrvati radi njihova Patarenstva (bogumilstva). Evo, što čitamo u II. knjizi, poglavlju 4. knjige iz 15. vijeka poznate pod naslovom „Dialogi sv. Grgura pape Velikoga": „O nesrićno kraljevstvo bosansko, na koga ni rosa ni daž' ne padi, pokle rodi i shrani i brani tolike i takove eretike, ki govore da gospodin Isuhrist ni imel pravoga tela človičaskoga i da je blažena diva Marija bila an'jel i mnoge ine bludnje protivu veri katuličaskoj govore", ili u IV. knjizi, poglavlju 3.: „Tako jošće skazuje od mnozih svetih, kako je od Petra i Pavla apustola, ki po semrti svojoj bihu se povratili v svoja telesa i pokazaše se mnozim. Zato, o neverni eretici i neverni Patarini, ne recite, zač ne morete: Ki je od tuda prišal! da verujemo buduće teles mrtvih skrsnutie".

Čakavski je dialekat već u prvom periodu dvojaki, u sjevernim krajevima (u Istri, u sjevernoj Hrvatskoj i sjevernoj Slavoniji) prevladava više ekavski izgovor, a u južnim ikavski; ekavaca bilo je po prilici jedna trećina, a ikavaca dvije trećine. Danas imade čakavaca ekavaca po prilici jedna petina, a ikavaca barem četiri petine.

Narodno je i književno narječje hrvatsko doživjelo ponajviše poradi provala turskih ove promjene:

1.) Poslije pada bosanske države u komešanju tamošnjega naroda počeli su bosansko-hercegovački rimokatolici i negdanji Patareni, koji su sada listom prelazili na islamsku vjeru, zamjenjivati upitnu zamjenicu **ča** sa **što** ili **šta** i tako je nastalo najprije u Bosni među katolicima i novim muslimanima novo hrvatsko narječje ikavsko-štokavsko. Proces taj nije se dogodio u jedan mah po cijeloj Bosni i Hercegovini

nego dosta polagano tečajem cijeloga 16. vijeka. Još iz druge polovice 16. vijeka imademo sačuvanih spomenika iz sjevero-zapadnih krajeva bosanskih, koji su bili napisani čistim čakavskim narječjem.[1] Dok je ovaj proces trajao, (oko g. 1500.), prebjeglo je mnogo naroda hrvatskoga pred nasiljem turskim osobito sa granice hercegovačko-dalmatinske sa rijeke Neretve u Italiju preko Monte Gargana u kraj Molise. Tih Hrvata moglo je biti barem 10.000 ljudi, danas ih ima još oko 6000 u četiri sela a govore i danas ikavskom štokavštinom. Ikavska štokavština počela je polagano prodirati iz Bosne i Hercegovine i u Dalmaciju. Taj proces počinje već u 16. vijeku i traje i danas. Iz Bosne prodirala je i u današnju ličko-krbavsku županiju već u 17. vijeku

2.) Nesretnom bitkom na Mohačkom polju 1526. bila je pregažena i Slavonija od Turske i postade tečajem više godina turskom provincijom. Tako je bila i Slavonija politički odijeljena od Hrvatske i vezana bila sudbinom svojom više uz Bosnu i druge kršćanske provincije, koje su stenjale pod turskim jarmom. To je bilo i razlogom, da su i Slavonci počeli mijenjati ča sa što ili ikavsko-čakavski i ekavsko- čakavski dijalekat u ikavsko štokavski dotično ekavski štokavski. Taj proces bio je proveden u Slavoniji tečajem 16. vijeka. Da je bio i u Slavoniji čakavski dijalekat narodni jezik prije turske invazije u Slavoniju, najjačim nam je dokazom, što Hrvati, koji su poslije Mohačke bitke prebjegli iz Slavonije, Bosne i ugroženih po

[1] Najstariji hrvatski štokavski spomenik sačuvao se iz Bosne od g. 1520. Ovaj je spomenik prepisao ćirilskim pismenima neki bosanski franjevac iz starijih glagolskih rukopisa i zamijenio čakavski dijalekat štokavskim.

Turcima krajeva hrvatskih u jugo-zapadnu Ugarsku, govore još i danas čakavskim narječjem. U jugozapadnu Ugarsku, koja je poslije Mohačke bitke jako opustjela, preseli se u to vrijeme (u prvoj polovici 16. vijeka) oko milijun ljudi iz pomenutih hrvatskih zemalja. Danas imade tih Hrvata ondje još oko 100.000 Mi smo na žalost danas posve zaboravili na te Hrvate, ne vodimo više nikakva računa o njima, kao da ih više ni nema na svijetu. U našim novijim literarnim historijama nema o njima ni spomena, a isto tako ni u našim školskim knjigama, premda imadu oni svoju knjigu i svoju literaturu i premda su oni krv naše krvi. Znajući oni za naš potpuni nehaj za njih, ne imadu ni oni u nas povjerenja, te nas nazivlju za razliku od sebe Agramitama.

Budući da su navale Turaka poslije Mohačke bitke učestale na hrvatske zemlje te trajale uz neznatne pauze sve do bitke kod Siska g. 1593., bježalo je rpimice mnogo hrvatskog naroda i poslije pomenute velike seobe Hrvata u jugo-zapadnu Ugarsku u nove krajeve. Tako je prebjeglo oko god. 1550. oko 10.000 Hrvata većinom iz južnih krajeva Hrvatske u doljnju Austriju. Ti su se Hrvati tečajem vremena izmiješali sa susjednim Slovacima i govore danas nekom jezičnom smjesom slovačkoga i hrvatskoga čakavskoga dijalekta, ali su sačuvali sve do danas svoje narodno ime „Hrvati«. Košto predaja kaže, preselilo se je g. 1584. kakovih 10.000 Hrvata iz ugroženih po Turcima krajeva hrvatskih u današnju Moravsku. Tih Hrvata ima i danas nekoliko sela, a sačuvali su sve do danas i svoj hrvatski čakavski dijalekat.

3.) Opustjele hrvatske krajeve u Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji i Hrvatskoj počeli su postepeno naseljivati pravoslavni žitelji Srbi, koje su isprva

zvali Vlasima. Tako su došli u najužu vezu ekavski Srbi i ikavski Hrvati. Posljedice toga saobraćaja bila je novo narječje, koje bi mogli prozvati hrvatsko-srpsko, a to je narječje ijekavsko-štokavsko. To se je narječje razvilo u Bosni, Hercegovini, sjevero-zapadnoj Srbiji, ponešto u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Ovo su narječje odabrali u 19. vijeku Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić književnim srpskim jezikom, a Gaj i njegovi Ilirci književnim hrvatskim jezikom. Evo ovako su se barem u knjizi jezično približili Hrvati Srbima. Ovo jezično zbližívanje u knjizi između Hrvata i Srba postajalo je poslije Vuka Štefanovića Karadžića i Đure Daničića s jedne strane, a hrvatskih Iliraca s druge strane, sve jače, te možemo reći, da su Hrvati i Srbi koncem 19. vijeka imali jedan književni jezik. Preostalo je još samo dvojako pismo ćirilica i latinica kao u Nijemaca gotica i latinica.

Ovo se narječje počelo razvijati tečajem 16. vijeka i razvijalo se je cijeli 17. vijek.

4.) Hrvati iz modruško-riječke županije, a ponešto i iz sjevero-zapadnih krajeva zagrebačke županije bježali su za provala turskih pred Turcima preko Kupe u susjednu Kranjsku. Ti su se Hrvati, kada su provale turske prestale, vraćali opet natrag u Hrvatsku i potražili svoje razorene domove. U Delnicama postoji narodna predaja, da, kad su im Turci razorili i spalili u 16. vijeku njihovo selo i oni se opet vratili kući iz Kranjske, kad je pogibija turska prestala, nijesu svoje novo selo podigli na starom mjestu, gdje se još i danas vide ruševine, već više prama Kupi na obronku brijega. Taj privremeni boravak Hrvata iz modruško-riječke županije u Kranjskoj urodio je tim, da se je u ovu županiju u mnoga sela uvuklo kajkavsko narječje, a u drugim selima, da se je starije

čakavsko narječje natrunilo nekim kajkavskim osobinama. Taj se je proces dogodio ondje u drugoj polovini 16. i početkom 17. vijeka.

Ali i ostali Hrvati, koji nijesu dospjeli pod turski jaram i kojim je neprestano prijetila turska pogibao, pritisnuli su se uže uz braću Slovence u 16. i 17. vijeku. Posljedica je toga bila, da se stao kajkavski dijalekat u to vrijeme širiti među Hrvate, te je osim modruško-riječke županije poplavio cijelo Međimurje, cijelu županiju varaždinsku i veliki dio zagrebačke županije, a odavle se dalje širio u sjevero-zapadne krajeve bjelovarsko-križevačke i virovitičke županije. Dapače bilo je i hrvatskih kajkavskih književnika, koji su svoj jezik nazvali slovenskim (u 17. v.) Još početkom 19. vijeka radili su ozbiljno Slovenac Bartol Kopitar i Hrvat Ignjat Kristijanović, kako da stvore kajkavsko narječje zajedničkim književnim jezikom Hrvatima i Slovencima. Stoga je ostao Ignjat Kristijanović žestokim protivnikom Ljudevitu Gaju i ilirskomu pokretu sve do svoje smrti (1884), što je on odabrao književnim jezikom štokavsko narječje.

5.) Budući da su za turskih provala u Hrvatsku u 16. vijeku jako opustjeli mnogi krajevi hrvatskoga naroda, jedva da je ostala jedna trećina staroga stanovništva poradi ponovnih seoba hrv. naroda iz tih krajeva, počeli su naseljivati te krajeve, kad je pogibija turska jenjavala, najprije hrv. banovi[1], i zatim kar-

---

[1]Pojedinih skupina pribjeglica iz Bosne i Hercegovine bilo je već prije, poznatih pod imenom Uskoka, tako osobito ona, koja se je g. 1530. skupila oko tvrđave Klisa kod Splita, a kad je Klis pao u ruke Turaka, preseli se sjelo kapitanije u grad Senj. Ti prvi uskoci bili su Hrvati rimo-katolici, čakavci.

lovački generali i napokon austrijski generali novim pučanstvom. Ti novi naseljenici bili su po narodnosti: Slovenci, Česi, Nijemci, Madžari, dapače i Švedi, ali najviše kršćani iz tadanjih turskih provincija (Bosne, Hercegovine i Srbije). Prvi je naselio pribjeglice iz Bosne po karlovačkom kotaru (u selima Rosopajniku, Prilišću i Vukovoj Gorici) hrv. ban Nikola Šubić Zrinski, sigetski junak, i to rimo-katolike (Hrvate), koji su govorili čakavskim dijalektom, kojim i danas manje više govore, i pravoslavne (Srbe), koji su se povukli u sela Marindol i Milić selo, koji su govorili štokavskim dijalektom, kojim i danas govore. Od karlovačkih generala naseljivao je bosanske pribjeglice mnogo Juraj Lenković od Podbriježja (od 1593.-1601.) osobito u Gomirju, Vrbovskom i Komorskim Moravicama, te neke i u Karlovcu, koji su svi bili pravoslavne vjere i govorili štokavskim dijalektom. Po svoj prilici on je naselio bosanske i ličke pribjeglice i po Mrkopolju, Sungeru i Liču (u delničkom kotaru), koji su većinom bili Hrvati, a neki i Srbi pravoslavne vjere, a govorili su ikavskom štokavštinom, kojom još i danas govore. Ovi su se svi pokatoličili za Marije Terezije, kad je tršćanska intendanca zabranila pravoslavnim žiteljima radi hajdukovanja obitavati uz Karolinsku cestu, te osnovali ondje rimo-katoličku crkvu sv. Filipa oko g. 1760. Oni pravoslavni žitelji, koji se nijesu pokatoličili, osnovali su podalje od Karolinske ceste selo Tuk.

Poslije ovih prvih naseobina pribjeglica iz turskih provincija po Hrvatskoj učestale su u 17. vijeku nove. Pribjeglice ove bile su većinom pravoslavne vjere i govorili su štokavskim ijekavskim dijalektom. Budući da je već u 17. vijeku bilo u Hrvatskoj dosta pravoslavnih doseljenika, koji su se dali vrlo dobro upotrije-

biti u ratovima protiv Turaka, a tražili su još kojekakove povlastice, kušali su ih osobito zagrebački biskupi privesti u krilo rimo-katoličke crkve, a kad se nije uspjelo, pokušalo se je sa unijom, t. j. da pridrže svoj grčko-istočni obred, ali da priznadu rimskoga papu kao svoga vrhovnoga crkvenoga glavara. Ali ni tim se nije osobito uspjelo. Većina pravoslavnih doseljenika zadrži ipak svoju vjeru i svoj obred, ne htijući ni čuti za papu. Tek maleni dio odazove se uniji, najviše u Žumberku u današnjoj zagrebačkoj županiji (ali istom g. 1770.).

Dok su se dosada selile u Hrvatsku kršćanske pribjeglice iz susjednih turskih provincija (Bosne Hercegovine i sjevero-zapadne Srbije) redovno u manjem broju, po nekoliko hiljada ljudi, te naselili pojedina napuštena i razorena hrvatska sela i pustare, naseli se poslije sretnih ratova Leopolda I. protiv Turaka (Mehmeda IV. i Sulemana III.), u kojima pripade Austriji opet sva Slavonija mirom u Srijemskim Karlovcima 26. januara 1699.) osim jugoistočnoga Srijema sa gradovima Zemunom i Mitrovicom, cijela Hrvatska do Une i južnoga Velebita i cijela Ugarska osim Banata, doseli se iz Srbije 36.000 porodica g. 1690. u pusti Srijem i južnu Ugarsku pod patrijarhom Arsenijem Crnojevićem, koji je u Srbiji podupirao Leopoldove čete protiv Turaka. Još je sretnije ratovao protiv Turaka Karlo III., koji dobi mirom u Požarevcu na Dunavu u Srbiji 21. jula 1718. osim zapadne Vlaške do Alute, Banata, Beograda i većega dijela sjeverne Srbije još svu desnu obalu Save i Une u Bosni sve do podnožja planina. Tom se zgodom doseli iz još ne osvojene Srbije mnogo Srba u pusti i rodni Banat.

Svi ovi Srbi, koji su se doselili u Srijem, Bačku i Banat, donijeli su u austrijske zemlje pravo srpsko

ekavsko-štokavsko narječje. Ovo su narječje poprimili osobito u istočnom dijelu Srijema i Hrvati, koji su ostali poslije pada Slavonije pod turskim gospodstvom u Slavoniji.

Poslije pobjeda Leopoldovih i Karlovih nad Turcima preselilo se je i mnogo Hrvata iz neoslobođene Hercegovine sa rijeke Bunje tako zvani Bunjevci u južnu Ugarsku i donijeli svoje ikavsko štokavsko narječje.

Mnogobrojna i različita narječja hrvatskoga naroda plod su političke povijesti njegove. Dvojim, da imade danas gdje na svijetu tako malena naroda, koji bi imao toliko različitih narječja kao hrvatski narod. Ona su živa nepisana historija hrvatskoga naroda. Ta je historija pristupačna svakomu.Što nam ne kazuju pisani spomenici i pisana historija, to nam kazuje ova živa nepisana historija. Ona popunjuje i osvjetljava pisanu historiju. Valja stoga poći u narod i proučavati narod i dijalekte njegove, košto ide i prirodopisac u prirodu i proučava u prirodi životinje, biljke i rude. Narod kao cjelina jest živi organizam, a tako i njegov jezik i njegovi dijalekti, koji se neprestance mijenjaju prema historijsko-političnim i kulturnim prilikama, u kojima narod živi. U današnje vrijeme mijenjat će se brže, jer imamo svoj književni jezik, koji potiskuje dijalekte pomoću škola, novinstva i razgranjenih komunikacija. Za sto će godina stanje naših dijalekata izgledati drukčije no danas. Stoga valja ići u narod, proučavati njegove dijalekte, da nam se pravom ne kaže, da smo „peregrini in patria" i da ostavimo potomstvu slatku uspomenu na današnje stanje hrv. dijalekata.

II. Današnje stanje hrvatskih dijalekata.

Prije svega moramo navesti pokrajine, u kojima se Hrvati nalaze, a te su : 1. Istra i istarski otoci. 2. Dalmacija i dalmatinski otoci, 3. Hrvatska sa Međimurjem, 4. Slavonija, 5. Jugo-zapadna Ugarska (čakavski Hrvati), 6. Riječka država, 7. Italija u kraju Molise nedaleko Monte Gangana (4 sela, ikavski štokavci), 8. Južna Ugarska (Bunjevci, ikavski štokavci), 9. Bosna i Hercegovina i 10. Dolnja Austrija (3 sela, govore danas čakavsko-slovačkim dijalektom) te 11. Moravska.

U novije vrijeme nastale su neke hrvatske naseobine i izvan Evrope, kao u sjevernoj Americi (Pitsburgu Allegheny, Chicago), u južnoj Americi (Punt Arenas), Polinesiji (Nova Zelandija) itd.

1. D a n a š n j e s t a n j e u I s t r i. U kotaru Koparskom imade Talijana 25% (najviše u gradovima Mujama, Izoli, Kopru, Piranu, Umagu, Bujama i Novom gradu), 72% Hrvata i Slovenaca i 3% Rumunja. Slovenci živu na sjeveru Istre do rijeke Dragonje. Hrvati kajkavci živu između rijeke Dragonje i Mirne. Košto nam sačuvani spomenici jamče (od 15.—17. vivijeka), preotela je u posljednja tri vijeka u ovom kotaru mah kajkavština nad čakavštinom. Rumunji, koji su se u ovom kotaru naselili po svoj prilici u prvoj polovici 16. vijeka, pobjegavši pred nasiljem turskim iz Banata, stanuju danas u selima : Brgudac, Lanišće,

Praproće, Klenovčak, Podgaće, Trstenik, Brest, Črnehi, Dane i Rakitović.

U kotaru porečkom imade 35% Talijana (najviše u gradovima Poreču, Vižinidi i Vrsaru) a Hrvata čakavaca 65%.

U kotru pazinskom imade Talijana 10% (najviše u gradovima Labinu i Plominu), Hrvata čakavaca 89% i Rumunja 1% u selu Sušnjevici, koji se bave poljodjelstvom i stočarstvom.

U kotaru puljskom imade Talijana 10% (najviše u gradovima Puli, Vodnjanu, Fažani, i na Brionskim otocima), a 90% Hrvata čakavaca. Ovdje imade i doseljenih pravoslavnih u selu Peroju ijekavaca, koji dođoše onamo iz Crmnice u Crnoj Gori g. 1657.

U kotaru volovskom imade Talijana 5% (u Lovranu i Volovskom), 2% Rumunja (u selu Vodicama), koji su se već pohrvatili, te su rijetki, koji još govore rumunjski, a bave se danas ugljevarstvom, poljodjelstvom i stočarstvom (poznati su pod imenom „Čiči") i 93% Hrvata čakavaca.

U kotaru lošinskom imade Talijana 30% (najviše u Lošinju M. zatim u gradu Cresu na otoku Cresu), a Hrvata čakavaca 70%. Osobito je interesantan hrv. dijalekat na otoku Unijama, gdje se mjesto vokalnoga r i l govori posve čisto **ar** i **al**.

U kotaru krčkom imade Talijana 5% (u gradu Krku) i 95% Hrvata čakavaca.

Talijani, u koliko nijesu u Istri starosjedioci, doselili su se onamo za mletačke vlasti. Govore venecijanskim talijanskim narječjem.

2. D a n a š n j e s t a n j e u D a l m a c i j i. U Dalmaciji ima danas po prilici 5% Talijana, 20% Srba i 75% Hrvata. Dalmatinski Srbi govore ijekavskim što-

kavskim narječjem, Hrvati čakavskim, ikavskim štokavskim i ijekavsko štokavskim.

Čakavskim se dijalektom govori u Zadru i njegovoj najbližoj okolici, pa uz obalu od Šibenika do Spljeta, izuzevši Trogir, gdje se govori ikavskom štokavštinom sa specijalnim osobinama (mi šmo) i oko Poljice. Od otoka jesu čakavski Olib, Silba, Premuda, Mulat, Vir, Dugi otok, Uljan, Pašman, Kornat, Murter, Šolta, Vis, Korčula, Lastovo i drugi manji obližnji otoci. Otoci Brač i Hvar pretežno su čakavski otoci samo u istočnom dijelu tih otoka govori se već ikavskom štokavštinom.

Na otoku Hvaru govori se u Svirču čakavskim ikavskim dijalektom, u mjestu Hvaru cakavskim ikavskim, t. j. ne izgovaraju nepčanih suglasnika, već mjesto njih sične, a u mjestima Sućuraju i Bogomolji štokavsko ikavskim. — Na otoku Braču govori se čakavsko-ikavskim dijalektom: u Bolu, Nerežišću, Bobovišću, cakavsko ikavskim govori se u Sutivaru, Supetaru, Postiru, Pučišću, Povlju, Milni, a štokavsko ikavskim u Sumartinu i Selcima. Na otoku Korčuli govori se i ikavskom štokavštinom (u Veloj Luci) — cakavskim ikavskim dijalektom govori se i na otoku Visu, osobito u gradu Komiži.

Ikavskim štokavskim narječjem govori se, u koliko nije čakavsko, po primorju dalmatinskoga kopna po prilici do Metkovića a od otoka na otoku Mljetu.

Uz bosansko-dalmatinsku i hercegovačko-dalmatinsku granicu sve do Crne Gore govore i Hrvati i Srbi štokavskom ijekavštinom. U nutarnjosti Dalmacije govori se u nekim mjestima ikavskom štokavštinom, a u drugim ijekavskom štokavštinom. Tako se govori štokavskom ikavštinom u Drnišu i okolici, pa u selima: Badanj, Sivenić, Promina, Tebounje i Varoš, na-

dalje u selima: Kadina, Glavica, Otavice i Gradac, a u selima: Žitnić, Pakovo selo, Mirković Zagora i Mokra-Oštarija govori se mješanom čakavštine i štokavštine. U splitskom kotaru govore ikavskom štokavštinom sela Lečevica, Bršljanovo, Prgomet, Radošić, Kruševo, Vučevica, Sratok i Botići košto i veća mjesta Solin, Klis i Kaštela. Sela u Petrovu polju kao Mirlović Polje, Baljci, Svilaja, Kraci i Umljanović, pa sela Tepljak, Kosovo, Biočić i Miočić govore štokavskom ijekavštinom.

3. Današnje stanje u Hrvatskoj sa Međimurjem. a) U Međimurju i po cijeloj varaždinskoj županiji govori se kajkavskim narječjem.

b) U zagrebačkoj županiji kajkavski su kotari: samoborski, stubički, zagrebački, sv. Ivan-zelinski, dugoselski, veliko gorički i sisački; štokavski: topuski, glinski i dvorski. U kotaru karlovačkom imade 5% čakavaca (u Vukovoj gorici), 5% štokavaca (u Marindolu i Milić-selu), 70% čakavskih kajkavaca i 20% kajkavaca (u istočnom dijelu); u kotaru jaskanskom imade 75% kajkavaca, 15% štokavaca (u Žumberku) i 10% čakavskih kajkavaca (najviše u Žumberku); u kotaru pisarovinskom imade 75% kajkavaca i 25% štokavaca (doseljenih Srba); u kotaru petrinjskom imade 5% kajkavaca i 95% štokavaca, u kotaru kostajničkom 10% kajkavaca a 90% štokavaca.

Zanimivo je, da mjesta, u kojima se dodira danas štokavsko sa kajkavskim narječjem, imadu još dosta preostalih osobina čakavskoga narječja. Takova su mjesta selo Žreme u kostajničkom kotaru; sela Sunja, Bistrač, Selište, Letina, Krivaj, Gradusa, Blinski kut, Komarevo gornje i doljnje, Crnac, Pračno, Mošćenica, Drenčina, Taborište, Budičina, Čuntić, Selišće novo, Križ, Gora i Dumača u petrinjskom kotaru; sela Gra-

berje, Marinbrod, Novoselo, Prekopa, Jukinac, Vidu-ševac, Dvorište, Šatornja, Solna mala i velika, Selište gornje i dolnje u glinskom kotaru i Hrvatsko selo i Vranovina u topuskom kotaru.

c) U modruško-riječkoj županiji. U kotarima sušačkom i crikveničkom[1] govori se čakavskim narječjem, u kotaru čabarskom samo kajkavskim, a u kotaru slunjskom samo štokavskim ijekavskim narječjem i Hrvati i Srbi, mjestimice Hrvati i ikavskim štokavskim, kao u selu Cvitoviću, u kotaru delničkom kajkavskim narječjem 55% (u selima Lokvama, Delnicama, Crnomlugu, Skradu, Brodu na Kupi, Brod Moravicama, Gašparcima na Kupi i Begovu Razdolju), kajkavsko-čakavskim 20% (u Fužinama i Mrzloj Vodici), čakavskim 5% (u Brestovoj Drazi), ikavsko štokavskim 15% (u Mrkopolju, Sungeru i Liču) i ijekavsko štokavskim 5% (u Tuku); u kotaru vrbovskom kajkavskim narječjem 30% (u Lukovdolu kraj Severina, Sušici, Poljani i Ravnoj Gori), kajkavsko-čakavskim 30% (u Lipi, Bosiljevvu, Bosancima, Severinu, Pribanjcima i Klancu), čakavskim 15% (u Vrbovskom i Glavici) i ijekavskim štokavskim 25% (u Kom. Moravicama, Hajdinima, Tukama i Ponikvama). U selu Starom Lazu (podignutom u 18. vijeku), koje selo leži uzduž karolinske ceste po prilici na sredini puta od Ravne Gore prema Mrkopolju, govore se sva tri narječja, štokavsko (ikavski izgovor navrh sela prema Mrkopolju), čakavsko (usred sela) i kajkavsko (na dnu sela prema Ravnoj

[1] U ovom kotaru je selo Zagon, po prilici 1000 ljudi, koji govore ikavsko-štokavskim narječjem. Ti će biti doseljenici iz Bosne, koji su se onamo doselili koncem 16. vijeka.

Gori). U ogulinskom kotaru čakavskim narječjem 40% (u Ogulinu, Oštarijama, Josipdolu, Tounju, Munjavi, Modrušu i Saborskom) 5% kajkavsko-čakavskim (u Generalskom stolu) i ijekavsko-štokavskim 55% u Gomirju do Reljina prema Ogulinu, u Musulinovu Potoku, Jasenku, Drežnici, Dubravama, Popovu selu, Kuniću, Plaškom, Plavčoj Drazi i Jasenici); u kotaru vojnićkom kajkavsko-čakavskim narječjem 40% (u Skakavcu, Vukmaniću, Bariloviću, Žabljaku, Siči, Cerovcu, Ladvenjaku i Leskovcu) i ijekavskim štokavskim narječjem 60% (u ostalom dijelu ovoga kotara).

d) U ličko-krbavskoj županiji. U kotarima perušićkom, gospićkom, udbinjskom, doljnje lapačkom i gračačkom govori se samo štokavskim narječjem .Hrvati po prilici 65% govore ikavsko-štokavskim narječjem sa dosta jakim osobinama čakavskim, kao da na kraju riječi imadu **n** mjesto **m**, da kažu **šta** mjesto **što** i da imadu redovno **i** mjesto staroga glasa ѣ, kao u primjeru: »Nisan proša ovin putićen kakovije sto koraka, namirin se na dvi kuće pokrivene novon daskon", a Srbi po prilici 35% ijekavskom štokavštinom; u kotaru senjskom govori se čakavskim narječjem 30% (u gradu Senju i sjevero-zapadnom dijelu kotara); ikavsko štokavskim narječjem 70% (u Sv. Jurju, Jablancu, Krivom putu, Krmpotama i Krasnom); u brinjskom kotaru govori se čakavskim narječjem 60% više u istočnom dijelu kotara (u Jezeranama, Križpolju, Lipicama, Stajnici, Brinju i Letincu), 40% ijekavskim štokavskim (u Lučanima i Vodoteču); u kot. otočkom čakavskim narječjem 50% (u Kompolju, Otočcu, Prozoru, Švici, Kutereru,, Lešću, Sincu i Ramljanima), ikavskom štokavštinom 25% (u Vratniku, Brlogu i Dabru); i 25% ijekavskom štokavštinom (u Škarama, Doljanima, Zalužnici,

Vrhovinama, Turjanskom i Babinpotoku) i u kotaru koreničkom čakavskim narječjem 10% (u Čanku), ikavsko-štokavštinom 30% (u Gornjem Vagancu, Buniću i Zavalju) i ijekavskim štokavskim narječjem 60% (u Debelom brdu, Krbavici, Bjelom polju, Korenici, Prijeboju, Ličkom Petrovu selu, Skočaju i Nebljusima).

U gradu Senju i Karlobagu rado se zamjenjuju nepčani suglasi **č, š i ž** sa sičnim suglasima **c, s i z**, te kažu u Senju mjesto **ča ca**, a u Karlobagu **sta** mjesto **šta**. Ta je pojava nastala možda utjecajem susjednoga baščanskoga narječja s otoka Krka, a možda i radi mekoće talijanskoga jezika, koji je više ili manje poznat u ta dva grada. Poznato je, da se ta ista dijalektična osobina opaža i u hrvatskom narječju grada Rijeke i Bakru, te u nekim mjestima dalm. otoka Hvara i Brača.

e) U bjelovarsko-križevačkoj županiji. U kotaru grubišno-poljskom govore svi Hrvati i Srbi ijekavskim štokavskim narječjem. U kotaru križevačkom govori 20% ijekavskim štokavskim narječjem, 75% kajkavskim i 5% kajkavsko-štokavskim. Posvema su kajkavske upravne općine Gradec i Sv. Petar Orehovec. U upravnoj općini Raven govori se općenito kajkavski, samo u selu Gornjem Tkalcu govori nešto grko-katolika štokavskim narječjem, u upravnoj općini Vrbovec govori se općenito kajkavskim narječjem, samo u selima Hudovu, Lovrečkoj varoši i Selniku imade više pravoslavnih naseljenika, koji govore štokavskim narječjem; u upravnoj općini Vojakovcu govori se općenito kajkavski, samo u selu Potočecu, Vojakovcu, Vojak. Sesvetama, Vojak. Osijeku i Vojak. Kloštru govore pravoslavni naseljenici štokavskim narječjem; u upravnoj općini Sv. Ivanu Žabno govore kajkavski katolici u selima Cirkveni,

Cubincu, Hrsovu, Križevačkom Kraljevcu, Novom Glogu, Sv. Ivanu Žabno i Tučeniku, dočim govore štokavskim narječjem pravoslavni naseljenici u Hrsovu, Križevačkom Kraljevcu, Novom Glogu, Rovištu i Starom Glogu, a u Rovištu govore katolici mješavinom štokavsko-kajkavskom. U gradu Križevcima govore katolici kajkavski, a grko-katolici i pravoslavni štokavski.

U kotaru koprivničkom govori 25% ijekavskom štokavštinom i 75% kajkavštinom. Posvema su kajkavske upravne općine Drnje, Gola, Hlebine, i Peteranec košto i grad Koprivnica. U upravnoj općini Podravski Novigrad govore kajkavskim narječjem rimokatolici u selu Plavšincu, Glogovcu, Banatu, Delovima, Jeduševcu i Bakovčici gornjoj, dočim govore štokavskim narječjem pravoslavni u selima Javorovcu, Serdincu, Glogovcu; Banatu (jedna kuća), Delovima, Jeduševcu i Bakovčici srednjoj, a u selima Vlaislavu, Borovljanima i Bakovčici doljnjoj govore štokavskim narječjem i katolici i pravoslavni. Konačno u upravnoj općini Sokolovac govore kajkavskim narječjem rimokatolici u selima Većeslavcu, Ruševcu, Ladislavu, Trnovcu, Poveliću, Maslarcu gornjem i doljnjem, Miličanima, Srijemu, Brđarima, Pešćeniku i Širokom selu, dočim govore štokavskim narječjem pravoslavni u selima Poveliću, Brajinskoj maloj i velikoj, Rasinjici, Ribnjaku, Radoljevu selu, Pogancu velikom i malom, Gombičanima velikim i malim, Botinovcu, Prnjavoru, Koprivničkoj Rijeki (Rečici), Grdaku, Pešćeniku i Širokom selu, a u selima Lepavini, Sokolovcu, Mučni Velikoj i Maloj, Paunovcu i Rijeci staroj i novoj govore štokavskim narječjem i katolici i pravoslavni.

U kotaru đurđevačkom govori 95% naroda kajkavskim narječjem, a 5% štokavskim. Štokavskim na-

riječjem govore pravoslavni u Velikoj i maloj Črešnjevici, Grabovnici (selima upravne općine Pitomača), pa u selu Dinjevcu (u upravnoj općini Kloštar), te pojedine pravoslavne porodice u Kloštru, Pitomači, Virju i Đurđevcu.

U kotaru bjelovarskom govori 60% naroda štokavskim narječjem, 20% kajkavsko-štokavskim i 20% kajkavskim. Posvema su štokavske upr. opć. Gudovac, gdje su i doseljeni Česi (Hanaci) poprimili štokavsko narječje, općina Ivanska i općina Velika Pisanica, gdje i doseljeni Madžari govore štokavskim narječjem. U upravnoj općini Kapeli govore i katolici i pravoslavni općenito narječjem štokavskim, ali u mjestima Kapeli, Mostima, Pavlinu, Kloštru i Topolovcu govore katolici mješavinom kajkavsko-štokavskom, a u Zdelicama pače i kajkavskim narječjem. U upravnoj općini Rači govori se općenito štokavski, ali u selima Rači, Međurači, Nevincu, Orlovcu, Račanskom Kozarevcu, Sasovcu i Slovinskoj Kovačici govore katolici mješavinom štokavskog i kajkavskog narječja. U upravnoj općini Severin govore i katolici i pravoslavni štokavskim narječjem u selima Bedeniku i Lasovcu gdje su poprimili štokavsko narječje i doseljenici Česi (u Bulincu) i Madžari (u Lasovcu i Bulincu), dočim u ostalim mjestima govore katolici mješavinom kajkavskoga i štokavskoga narječja. U upravnoj općini Trojstvo govori se štokavskim narječjem u Gornjim Plavnicama, Trojstvu, Prespi, Tomašu, Trojstvenom Markovcu, Višnjevcu i Ždralovina, dočim u Cigleni govore katolici mješavinom kajkavskoga i štokavskoga narječja. U upravnoj općini Farkaševac govore katolici općenito kajkavskim narječjem, a pravoslavni štokavskim.

U kotaru čazmanskom govori 80% naroda kajkavskim narječjem, a 20% štokavskim. U upravnim općinama Dubravi, Kloštru Ivaniću, gradu Ivaniću, Križu i Čazmi govore katolici općenito kajkavskim narječjem, a pravoslavni štokavskim, dočim u općini Štefanje govore jedni i drugi štokavskim narječjem, dapače i doseljeni Česi poprimili su ovdje štokavsko narječje.

U kotaru kutinskom govore 85% naroda kajkavskim narječjem, a 15% štokavskim. U općini Ludini i Popovači govore katolici općenito kajkavskim narječjem, a pravoslavni, kojih imade malo u tim općinama, štokavskim. Dapače i doseljeni Česi u upravnoj općini Ludini poprimaju kajkavsko narječje. U općini Popovača ne govori se svigdje istim kajkavskim narječjem. U selu Gornjoj Jelenskoj, gdje su doseljenici iz delničkog kotara, opažaju se još neke dijalektične osobine delničkoga kotara, kakovih inače nema u općini popovačkoj. U upravnoj općini kutinskoj govori se kajkavskim narječjem, osim sela Mikleuške (oko 1000 stanovnika), Kutinice (oko 320 stanovnika) i Srpskoga selišta (oko 400 stanovnika), u kojima živu pravoslavni i gdje se govori štokavskim narječjem. U selima Šartovcu i Zbjegovači (oko 1000 stanovnika) govore i rimo-katolici štokavskim narječjem. U kutinskoj općini naselilo se i nešto Nijemaca u pomenuta štokavska sela, pa i oni poprimaju štokavsko narječje.

U kotaru garešničkom govori 75% naroda štokavskim narječjem, 15% čakavskim i 10% kajkavskim. U upravnoj općini Berek govore rimo-katolici i pravoslavni štokavskim narječjem osim sela Samarice od prilike 1000 ljudi, koji govore kajkavskim narječjem, premda imade i njihovo narječje već dosta osobina štokavskih, te rimo-katolika u selima Berečkom Kosta-

njevcu, Ruškovcu i Šimljanici preko 2000 ljudi, koji govore čakavskim dijalektom, ali i ta čakavština imade danas već dosta štokavskih osobina. U upravnim općinama Garešnici, Hercegovcu, Velikim Zdencima i Vukovju govore katolici i pravoslavni štokavskim narječjem, a tako i doseljeni Česi u općini Hercegovcu.

4.) Današnje stanje u državi riječkoj (Fijume). Kada sam došao g. 1865. kao đak na Rijeku, bilo je na Rijeci i u njezinim podopćinama oko 80% Hrvata i 20% Talijana, koji su se doselili većinom iz Venecije na Rijeku radi trgovine početkom 19. vijeka. Talijani su naime mnogo iz Rijeke eksportirali građevni drveni materijal, koji se je dovažao na novo sagrađenoj cesti lujzinskoj. Hrvati na Rijeci sastojali su se g. 1865. iz starosjedilaca i nešto iz doseljenih mjesta istarskih i hrvatskih primorskih. Govorili su čakavskim ekavskim narječjem, u kojem nijesu poznavali nepčanih suglasnika, već su mjesto njih upotrebljavali sične, a kada su upotrebljavali nepčane suglasnike (kao u Mlaki), onda su sične suglasnike upotrebljavali kao nepčane, a nepčane kao sične (piskave). Za uprave madžarske od g. 1866.-1918. pogodovalo se je veoma talijanskom življu tako, da danas imade u novoj riječkoj državi oko 75% Talijana, a 25% Hrvata. Broj Talijana narasao je, jer se je u to vrijeme doselilo mnogo novoga talijanskoga življa i jer su se mnogi riječki Hrvati potalijančili.

5.) Današnje stanje u Slavoniji.

a) U virovitičkoj županiji. U kot. virovitičkom govori 10% kajkavskim narječjem 60% ekavsko štokavskim i 30% ijekavsko štokavskim. Kajkavskim se narječjem govori u upravnoj općini Špišić-Bukovici osobito u selima Bušetini, St. Gracu, Špišić-

Bukovici i Turnašici, dok u ostalim općinama govore katolici ekavskom štokavštinom[1], a pravoslavni ijekavskom štokavštinom (u Dug. Lugu, Cabuni, Budakovcu, Gaćištu, Naudovcu, Detkovcu, Gvozdanskoj, Klisi, Nov, Krivaji, Pivnici, Kapanu, Pčeliću, Rezovcu, Suhopoljskoj Borovi, Dabrovici i Virovitici). U Virovitici govori se ikavsko-jekavskim štok. narječjem, gdje dolazi mjesto glasa ѣ glas i u dugim slogovima a je u kratkim.

U kotaru slatinskom govori 50% naroda ekavsko štokavskim narječjem, 10% ikavskim i 40% ijekavskim. Narječjem ekavsko-štokavskim govore katolici po cijelom kotaru osim u upravnoj općini Slat. Drinovcu gdje govore ikavsko-štokavskim i u upravnoj općini Voćinu, gdje govore ijekavskim narječjem; pravoslavni govore po cijelom slatinskom kotaru ijekavskim štok. narječjem (u Bakiću, Gor. Miholjcu, Medincima, Novakima, Starinu, Vranješevcima, Brezovljanima, Dobroviću, Gor. Bukovici, Dol. Bazju, Gor. Viljevu, Viljevcu, Mikleušu, Miljevcima, Novoj Bukovici, Suhoj Mlaci, Krivaji, Slatini, Kozicama, Lukavcu, Sladojevcima, Bokanama, Čeralijama, Gjurišiću, Gor. Meljanima, Slat. Drinovcu, Smuđu, Noskovcima, Sopju, Vaški, Voćinu, Lisičanima i Masutama).

U kotaru donje miholjskom govori 65% naroda ekavskim, 35% ijekavskim narječjem. Katolici govore ekavskim, a pravoslavni ijekavskim štokavskim narječjem (u Dol. Miholjcu, Kunišincima, Crncu, Čađavici, Beničancima, Golincima, Kućancima, Kapelni i Viljevu).

U kotaru osječkom govori 60% naroda ekavskim 40% ijekavskim narječjem. Narječjem ekavskim govore katolici, a ijekavskim pravoslavni (u Erdutu, Aljmašu,

---

[1] Slavonska ekavska štokavština razlikuje se od srpske ekavske štokavštine i oblicima i naglasom.

Bijelom Brdu, Bizovcu, Čepinu, Habjanovcima, Ladimirevcima, Dalju, Ernestinovu, Hrastinu, Retfali, Tenji, Valpovu, Bistrincima i Ivanovcima) i katolici u Čepinu, Tenji i Dalju.

U kotaru našičkom govori 65% naroda ekavskim, 6% ikavskim i 29% ijekavskim narječjem. Narječjem ekavskim govore katolici u Feričancima, Klokočevcima, Šaptinovcima, Koški, Našicama, Orahovici, i Podgoraču, ikavskim (u dugim slogovima i, a u kratkim je) u Razbojištu, Zdencima, a ijekavskim govore pravoslavni (u Feričancima, Gazijama, Klokočevcima, Harkanovcima, Koški, Ceremošnjaku, Motičini, Čačincima, Kutovima, Orahovici, Zdencima, Budincima, Pogancima i Razbojištu).

U kotaru đakovačkom govori 60% ikavskim narječjem, i to čistim ikavskim u upravnim općinama Bračevcima (Potnjanima), Gašincima, Gorjanima, Punitovcima, Semeljcima i Vuki, ikavskim (u dugim slogovima i, u kratkim je)u upravnim općinama Đakovu,Đakovačkim Selcima, Budovcima, Levanskoj Varoši, Piškorevcima, Strizivojni, Trnavi, Viškovcima, Vrbici i Vrpolju, 10% ekavskim narječjem u upravnoj općini Drenje i 30% ijekavskim narječjem pravoslavni i grko-katolici (u Bračevcima, Budrovcima, Drenju, Nabrđu, Gorjanima, Majaru, Paučju, Kešincima, Semeljcima, Vrbici, Čajkovcima i Vrpolju).

b.) U požeškoj županiji. U kotarima Novskoj, Daruvaru i Pakracu govore i Hrvati i Srbi ijekavskim štokavskim narječjem.

U novogradiškom kotaru govori 50% naroda ikavskim štokavskim narječjem, ekavskim 5% i 45% ijekavskim narječjem. Narječjem ikavskim govore katolici u upravnoj općini Rešetarima, u selima Bodovaljcima, Dolini, Brđanima, Sičicama, i Vrblju, u upravnoj općini

Vanjskoj Novoj Gradiški, u selu Mačkovcu, u upravnoj općini Davoru u selu Davoru (Svinjaru), u upravnoj općini Štivici u selima Komarnici i Štivici, u upravnoj općini Star. Petrovo selo u selima Godinjaku, Starim Lazama, St. Petrovu selu, Tisovcu i Vrbovi, u cijeloj upravnoj općini Novoj Kapeli, ekavskim štokavskim govore u upravnoj općini Orubici i ijekavskim štokavskim govore katolici u upravnoj općini Cerniku, Mašiću, Okučanima i pravoslavni po cijelom kotaru.

U brodskom kotaru govori 70% naroda ikavskim štokavskim narječjem, i to čistim ikavskim 30% a ikavskim sa i u dugim slogovima i sa je u kratkim 40%, te ijekavskim narječjem 30%.

Narječjem čistim ikavskim govore katolici u cijeloj upravnoj općini Oriovcu, u upravnoj općini Brodskom Drinovcu, u upravnoj općini Brodskom Stupniku, u upravnoj općini Lužanima, u gradu Brodu i u selu Slatiniku, ikavskim narječjem sa i u dugim slogovima a sa *je* u kratkim govore katolici u upravnim općinama Andrijevcima, Bebrini, Beravcima, Brodskom Varošu, Garčinu, Kaniži, Klakaru, Kobašu, Podvinju, Sibinju, Svilaju, Trnjanima i Vel. Kopanici, dočim svi pravoslavni govore u tom kotaru ijekavskim štokavskim narječjem.

U kotaru požeškom govori 50% naroda čistim ikavskim štokavskim narječjem, 30% ekavskim štokavskim narječjem i 20% ijekavskim štokavskim. Čistim ikavskim štokavskim narječjem govore katolici u u upravnim općinama Kaptolu, Kutjevu, Stražemanu i Velikoj, ekavskim štokavskim narječjem, koje se miješa sa ikavskim u upravnim općinama Bektežu, Jakšiću, Mihaljevcima, Pleternici, Požegi, Požeškom Brestovcu, Ruševu, Vanjskoj Požegi i Vilić selu, dočim svi pravo-

slavni govore u tom kotaru ijekavskim štokavskim narjerčjem.

c) U srijemskoj županiji. U kotarima Irigu, Rumi, Mitrovici, Staroj Pazovi, i Zemunu govore danas i katolici i pravoslavni štokavskim ekavskim narječjem.

U kotaru vinkovačkom govori 30% ikavskim štokavskim narječjem, 40% ekavskim i 30% ijekavskim. Narječjem ikavsko-štokavskim govori se u upravnim općinama Komletincima, Nimcima, Otoku, Privlaki i Vinkovcima, dočim u ostalim upravnim općinama govore katolici ekavskim, a pravoslavni ijekavskim narječjem.

U kotaru vukovarskom govori se 60% ikavskim štokavskim narječjem, 10% ekavskim i 30% ijekavskim. Ikavskim i ekavskim narječjem govore katolici, a ijekavskim pravoslavni i nešto katolika.

U kotaru županjskom govori 30% naroda ikavskim štokavskim narječjem, 50% ikavskim narječjem sa i u dugim slogovima a sa je u kratkim slogovima i 20% ijekavskim. Narječjem ikavskim govore katolici u upravnim općinama Drinovcima, Soljanima, Gradištu, i Vrbanji, a u ostalim općinama govore katolici ikavskim narječjem sa i u dugim slogovima, a je u kratkim, dočim govore pravoslavni po cijelom kotaru ijekavskim štokavskim narječjem.

U kotaru šidskom 30% ikavskim štokavskim narječjem, 35% ekavskim štok. narječjem i 35% ijekavskim . Narječjem ikavskim govore katolici u upravnim opć. Gibarcu, Kukujevcima, Lipovcu, Strošincima i Tovarniku, dočim u ostalim mjestima govore i katolici i grko-katolici i pravoslavni po prilici na zapadu do crte Šid, Morović, Jamena ekavskim narječjem a dalje te crte ijekavskim.

U kotaru iločkom govori 50% ijekavskim štokavskim narječjem zapadno do crte Ilok — Šid i 50% ekavskim istočno od crte Ilok — Šid.

Pravoslavni ijekavci doselili su se u Slavoniju još za turskoga gospodstva prije 1699. god. većinom iz Bosne i Mačve, a ekavci poslije god. 1699. iz Srbije.

6. Današnje stanje u Bosni i Hercegovini. U Bosni i Hercegovini imademo tri štokavska narječja. U sjevero-zapadnoj Bosni i ponešto u zapadnoj Hercegovini govore katolici i muslimani čistim ikavskim narječjem, u Posavini bosanskoj između Brčkoga i Dervente govore ikavskim narječjem sa glasom i u dugim slogovima, a sa je u kratkim slogovima. Drukčije u cijeloj istočnoj Bosni pa u južnoj i istočnoj Hercegovini govore sve tri vjeroispovijesti ijekavskim štokavskim narječjem. Pravoslavni govore po cijeloj Bosni i Hercegovini ijekavskim narječjem. Prema tomu govori u Bosni i Hercegovini po prilici 50% ijekavskim narječjem, 40% ikavskim, 10% i (je)kavskim.

7. Današnje stanje u Ugarskoj, i to:

a) U jugozapadnom dijelu Ugarske oko Šoprona govore svi čakavskim narječjem.

b) U Baranji, Bačkoj i Banatu govore ikavskim štokavskim dijalektom katolici (Bunjevci), dok pravoslavni govore ekavskim. U Baranji imade u kutu između Dunava i Drave i čistih ijekavaca

8. U Moravskoj ona četiri sela govore još i danas čakavskim narječjem.

U naseobinama hrvatskim izvan Evrope kao u sjevernoj Americi (osobito u Pitsburgu — Allegheniji i Chicagu), u južnoj Americi (osobito u Punt Arenas) i u Novoj Zelandiji ne može se o zajedničkom hrv. dijalektu govoriti, jer su te seobe nastale iz raznih krajeva hrvatskoga naroda, u 19. vijeku, ali najviše pre-

vladava među njima čakavsko i ikavsko-štokavsko narječje.

Znadem da će biti u ovoj radnji i nedostatnih i ne posve točnih podataka, jer je to prvi pokus, gdje se govori o svim narječjima hrvatskim. Stoga molim, da mi svatko, tko ima što ispraviti ili dopuniti, to javi.